

A mentális zavarok történeti háttere, fogalma és osztályozása

Kognitív neuropszichiátria kurzus, 2018

Kéri Szabolcs

BME Kognitív Tudományi Tanszék

Támpontok

1. A mentális zavarok történeti háttere, eredete
2. A DSM-rendszer szerveződése, a klasszikus diagnosztikai kategóriák leképződése
3. A mentális zavarok dimenziális és hálózati modelljei
4. Neurokognitív szemléletű osztályozás

A mentális zavarok történeti perspektívái

„Megver téged az Örökkévaló örültséggel, vaksággal és a szív bódultságával.”
(5Móz 28,28)

„Ezt gondoltam magamban: Megpróbálom, milyen az öröm, és élvezem a jót. De kitűnt, hogy ez is hiábavalóság. A nevetésre azt kellett mondanom, hogy esztelenség, az öröme pedig azt, hogy mit sem ér.”
(Prédikátor 2,1-2)

„És megkérdezte tőle: Mi a neved? Az így felelt: Légió a nevem, mert sokan vagyunk. És nagyon kérte őt, hogy ne űzze el őket arról a vidékről. Ott a hegyoldalban egy nagy disznónyáját legeltettek, ezért a *tisztátalan lelkek* azt kérték tőle: Küldj minket a disznókba, hadd menjünk beléjük! Ő megengedte nekik, a tisztátalan lelkek pedig kijöttek, és belementek a disznókba; a nyáj, mintegy kétezer állat a meredekről a tengerbe rohant, és belefulladt a tengerbe.”
(Márk 5,9-13)

Pythagoras (i.e. 570-495), **Empedocles** (i.e. 490-430)

Theos, daemon, pneumata

Socrates (i.e. 470/469-399)

- Isteni örület áldása (prófétikus, rituális, poétikus és erotikus)

- Közönséges örület átka (szervekhez kapcsolt)

Hippocrates (i.e. 460-370)

a testnedvek tana, melankólia és mánia

Cicero (i.e. 106-43)

“et quasi *divino* quodam *spiritu* inflari” (Cic. *Pro Archia* 18)

Eusebius Hyeronimus (i. sz. 347-420)

Vulgata: *Pneuma* - *Spiritus*

A démonok eltávolításának módszertana

Expelling evil spirits

The two holes in this skull recovered from ancient times indicate that the person underwent trephination, possibly for the purpose of releasing evil spirits and curing mental dysfunctioning.

Philippe Pinel (1745-1826)

- Az „elmebetegek” láncainak levétele
- A vallási fanatizmus pszichózishoz vezet
- Az *agy* betegségei
- A pszichotikus személyeket el kell tiltani a vallástól
- Helyette: filozófia, történelem, irodalom

Neurózisok

**lélektani
modellje**

1856–1939

SIGMUND

FREUD

A mentális zavarok osztályozásának történeti logikája

XX. sz. eleje

W. Osler

neuropszichológia

DSM – BNO (ICD)

Organikus betegségek
(neurokognitív zavarok)

E. Kraepelin

Dementia praecox

Szkizofrénia

Psychosis maniaco-depressiva

Bipoláris zavar

Melancholia

Unipoláris major depresszió

S. Freud

Neurózis

Szorongásos és testi tünetekkel
járó zavarok, enyhe depresszió

BNO – Betegségek Nemzetközi Osztályozása (ICD – International Classification of Diseases)

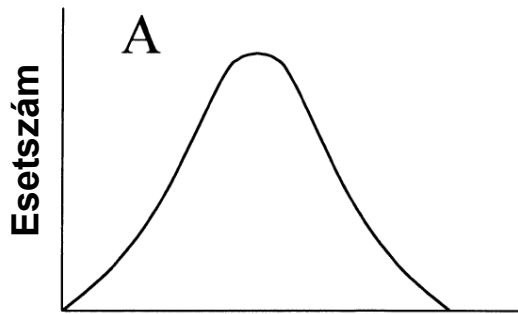
DSM – Diagnosis and Statistical Manual of Mental Disorders (USA)

Miért van szükség osztályozásra?

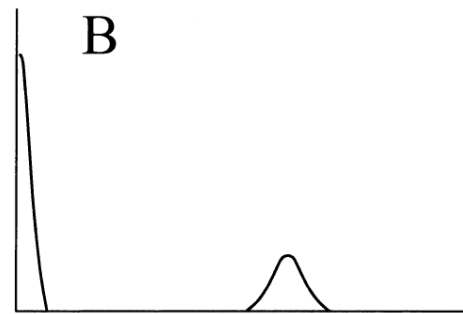
- „Nagy professzor” elv vs. *operacionalizált* (explicit) kritériumok a klinikai döntésekben
- *Szakértői konszenzus* és az adatok – fenomenológiai leírás
- Kóreredet és mechanizmus tekintetében ma már *ateoretikus* (pl. agypatológia vs. pszichoanalízis)
- **DSM-I** (1952) és részben a **DSM-II** (1968):
 - Adolph Meyer féle pszichobiológiai és reakcióelmélet
 - „Organikus” és „funkcionális” megkülönböztetés (egységes neurózistan)
 - A kórképek tárgyilagos leírása hiányzik
- **St. Louis – RDC** rendszer (Research Diagnostic Criteria) (1970-es évek) – **DSM-III** (1980)
 - Ma: **DSM-5** (2013) 256 különálló mentális zavarral, 22 fejezetben
 - Tudományos alap megkérdőjelezése
 - *Kategorikus* és *dimenzionális* szemlélet

A dimenziális szemlélet nagy kérdése: mik is valójában a pszichiátriai zavarok?

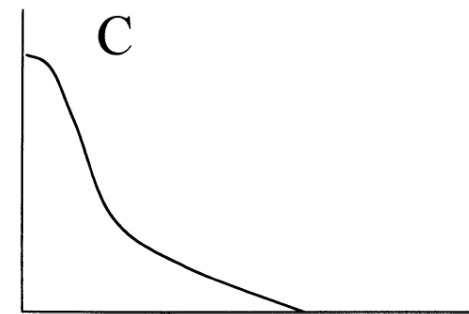
A „tünetek” normális eloszlást mutatnak a populációban

Mentális zavar: extrém változatok kicsi, izolált csoportja

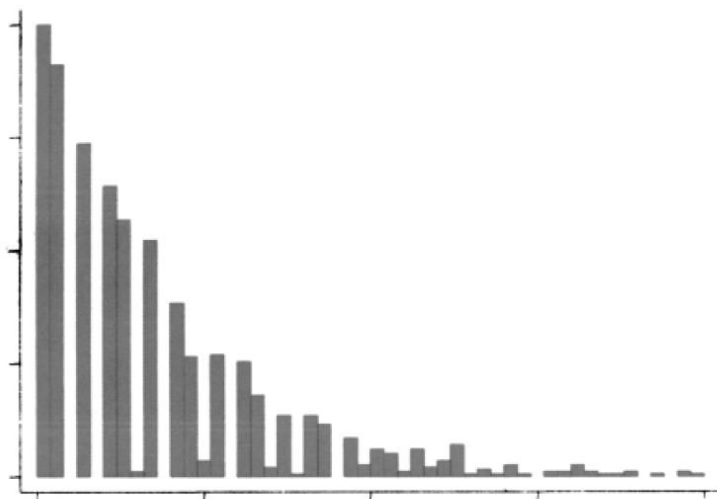

Félnormális eloszlás

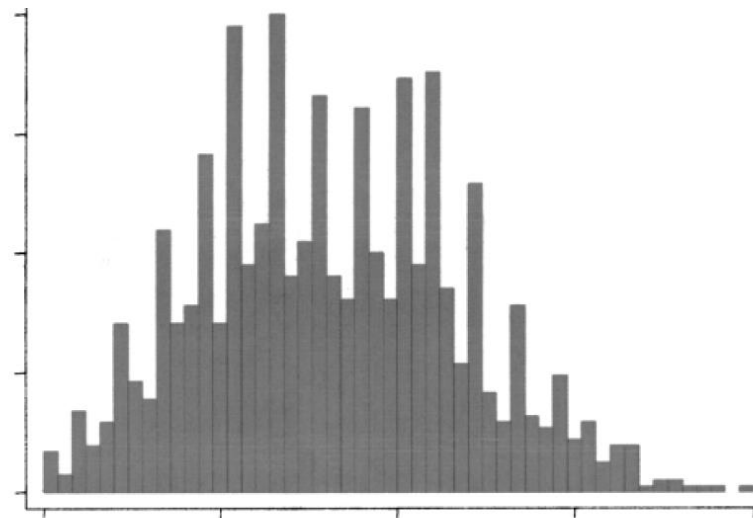

→
Tünetek súlyossága

Az észlelés eltérései és a szkizofrénia-szerű (szkizotípiás) jegyek eloszlása a populációban

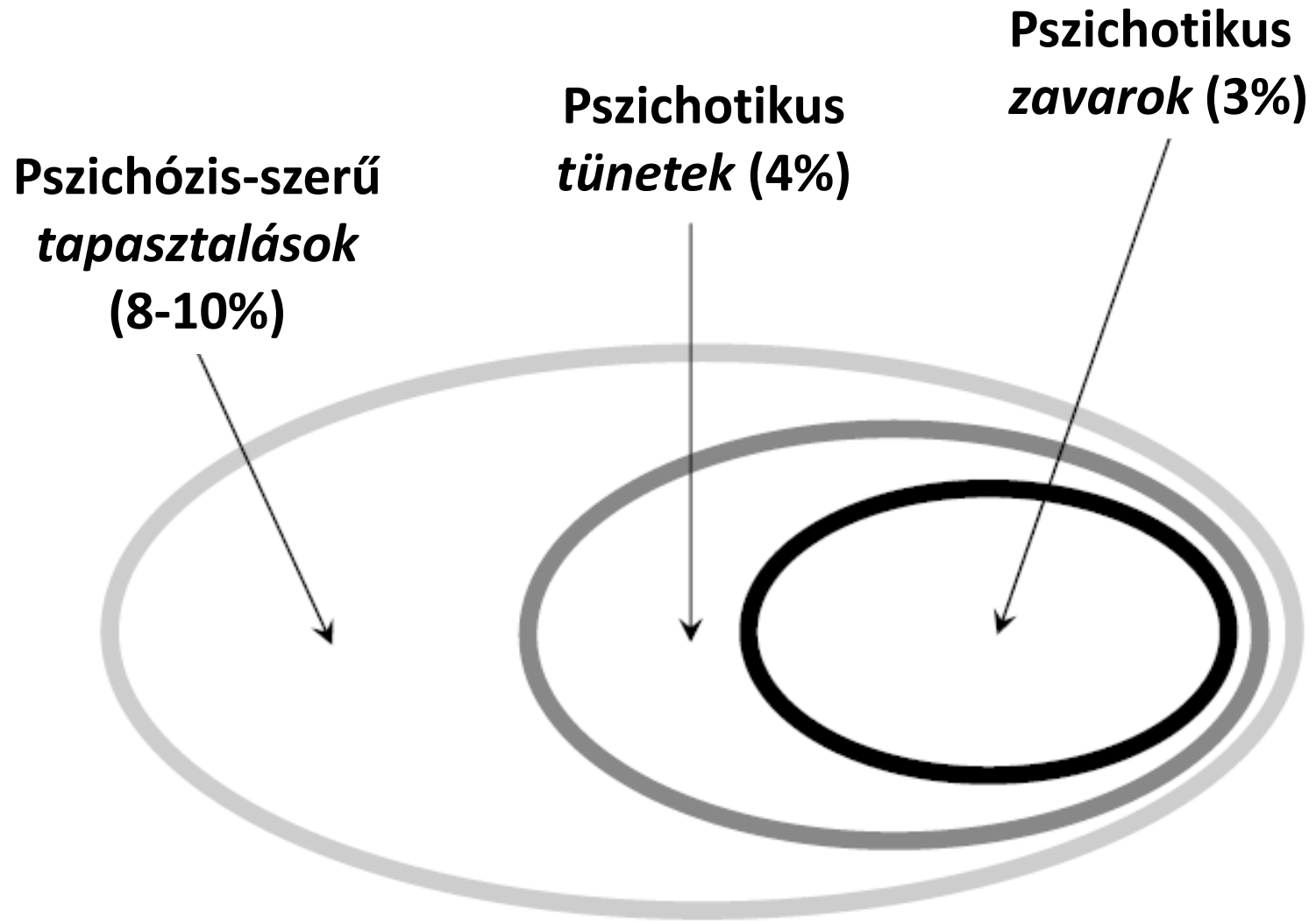

Észlelési eltérések skálája

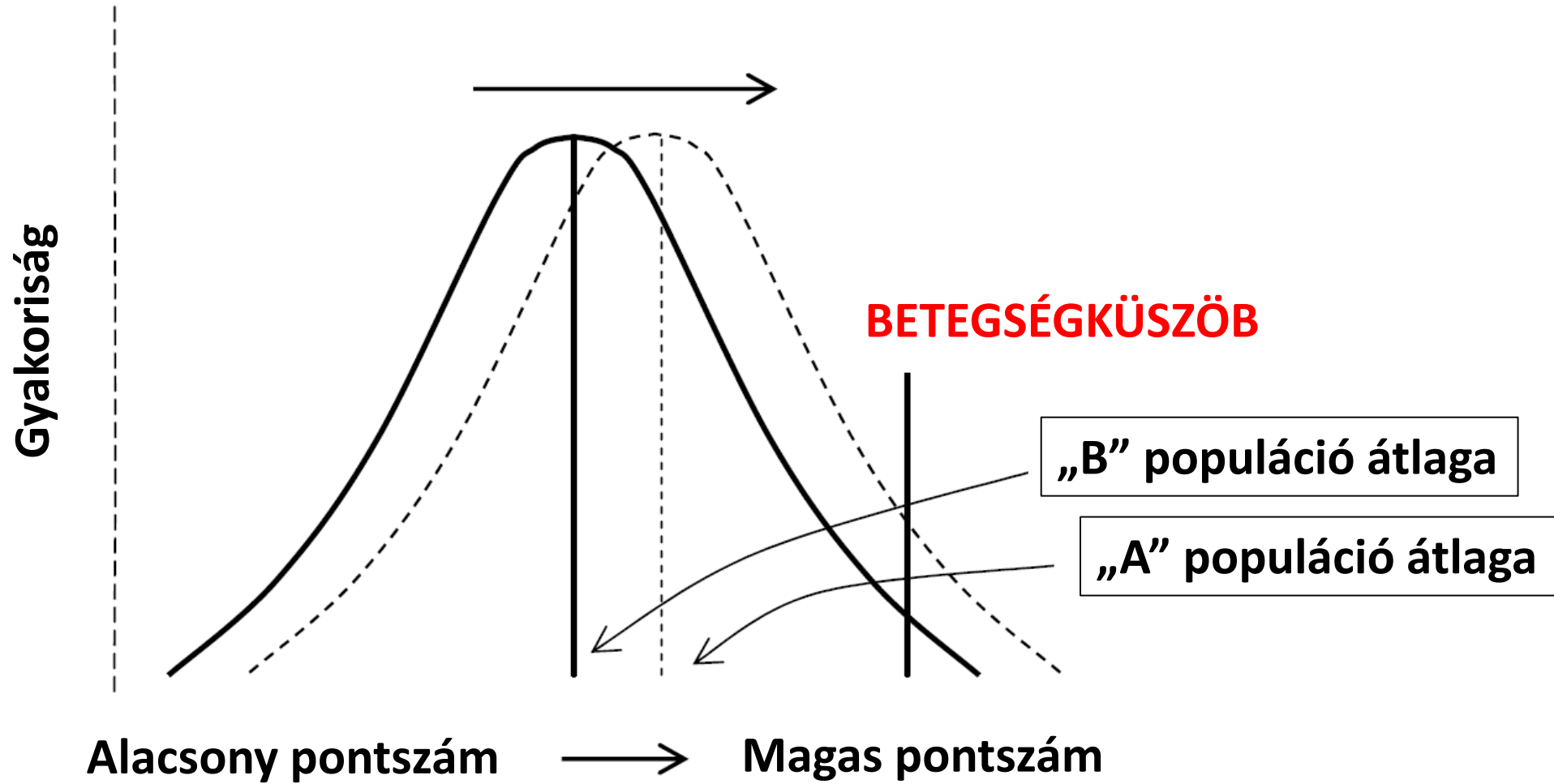

Szkizotípiás vonások skálája

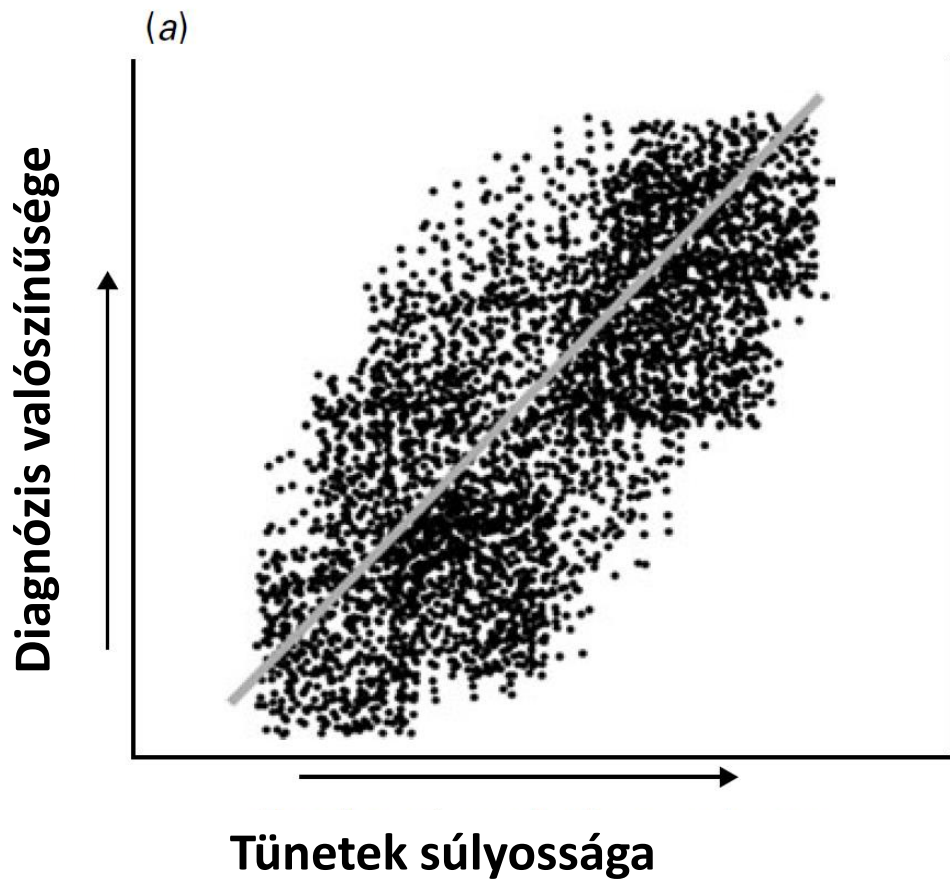
Szkizotípiás jegyek: különc magatartás, nehezen követhető beszéd, szokatlan észlelési tapasztalások (illúziók, átmeneti hallucinációk), túlértékelt és a konvencióktól eltérő gondolatok, énközpontú vonatkoztatások, gyanakvás, szociális visszahúzódás

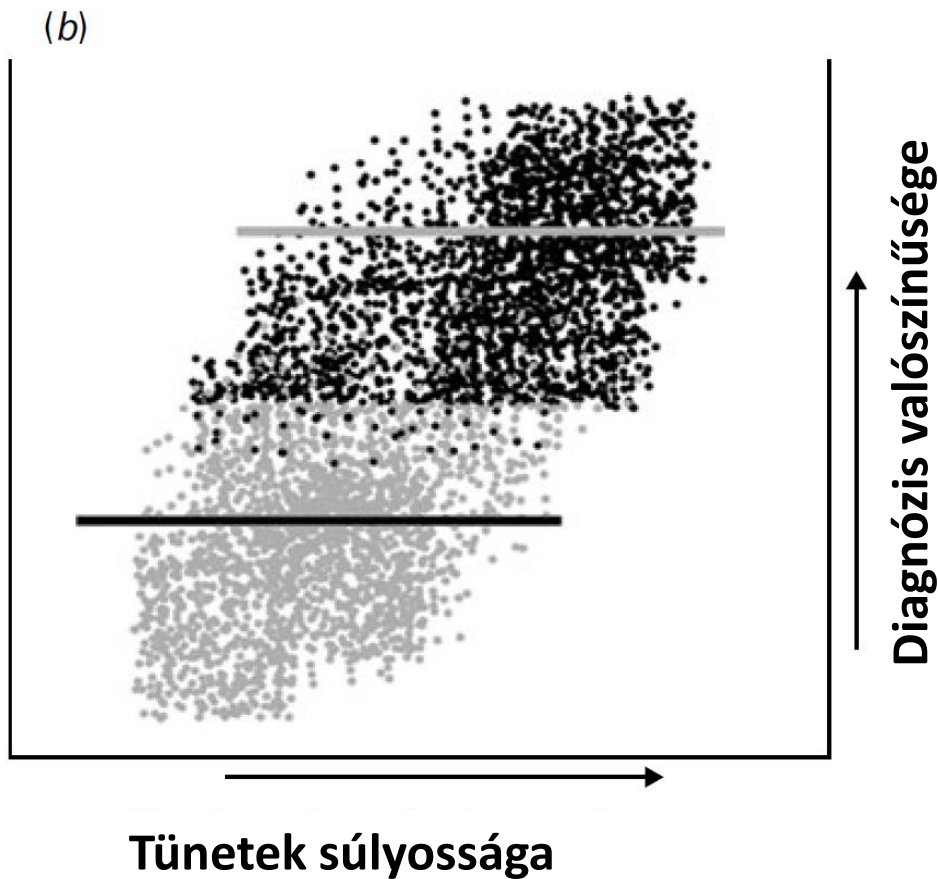
„A” populáció értékei (pl. depresszív tünetek) jobbra tolódtak a „B” populációhoz képest

Egyszerű kontinuum-modell

Látenskategória-modell

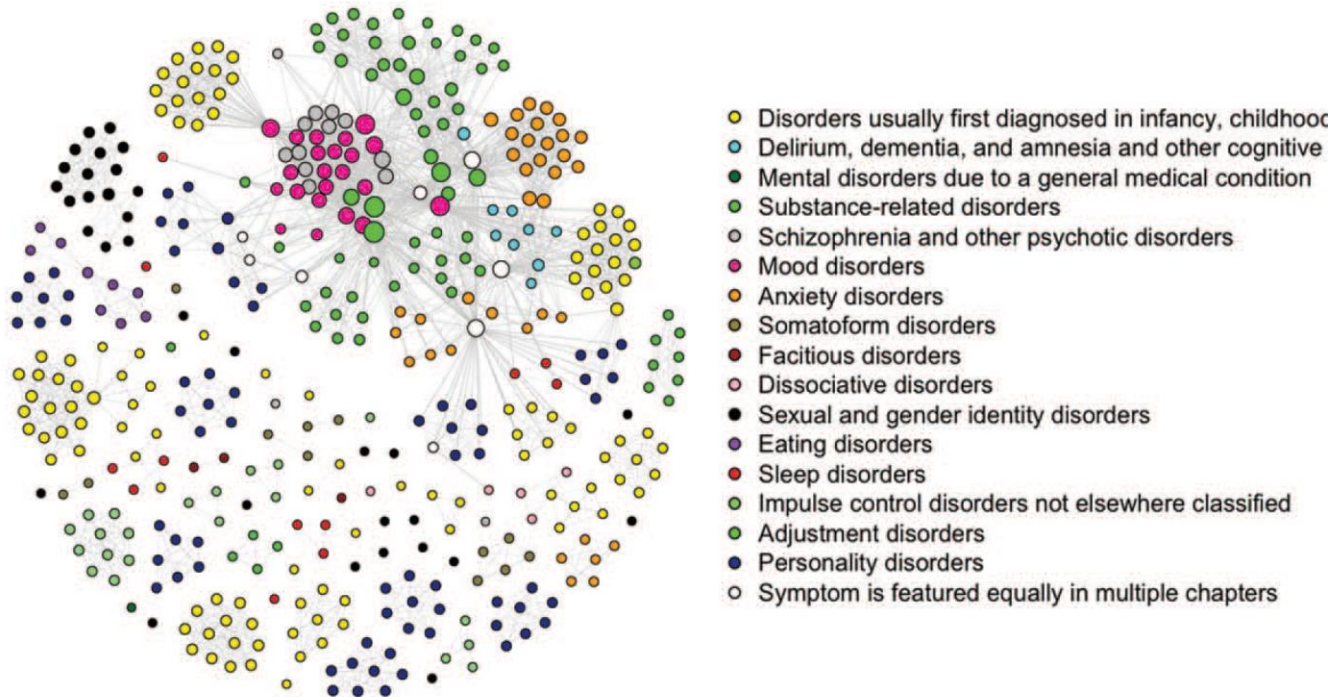
Tünetek szociális deficittel: alacsonyabb betegségküszöb
Tünetek szociális deficit nélkül: magasabb betegségküszöb

A pszichopatológia dimenziói

A pszichiátria (orvosi tradíció) és a klinikai pszichológia (adatvezérelt analízis, pl. Hierarchical Taxonomy of Psychopathology [HiTOP]) ellentmondásai

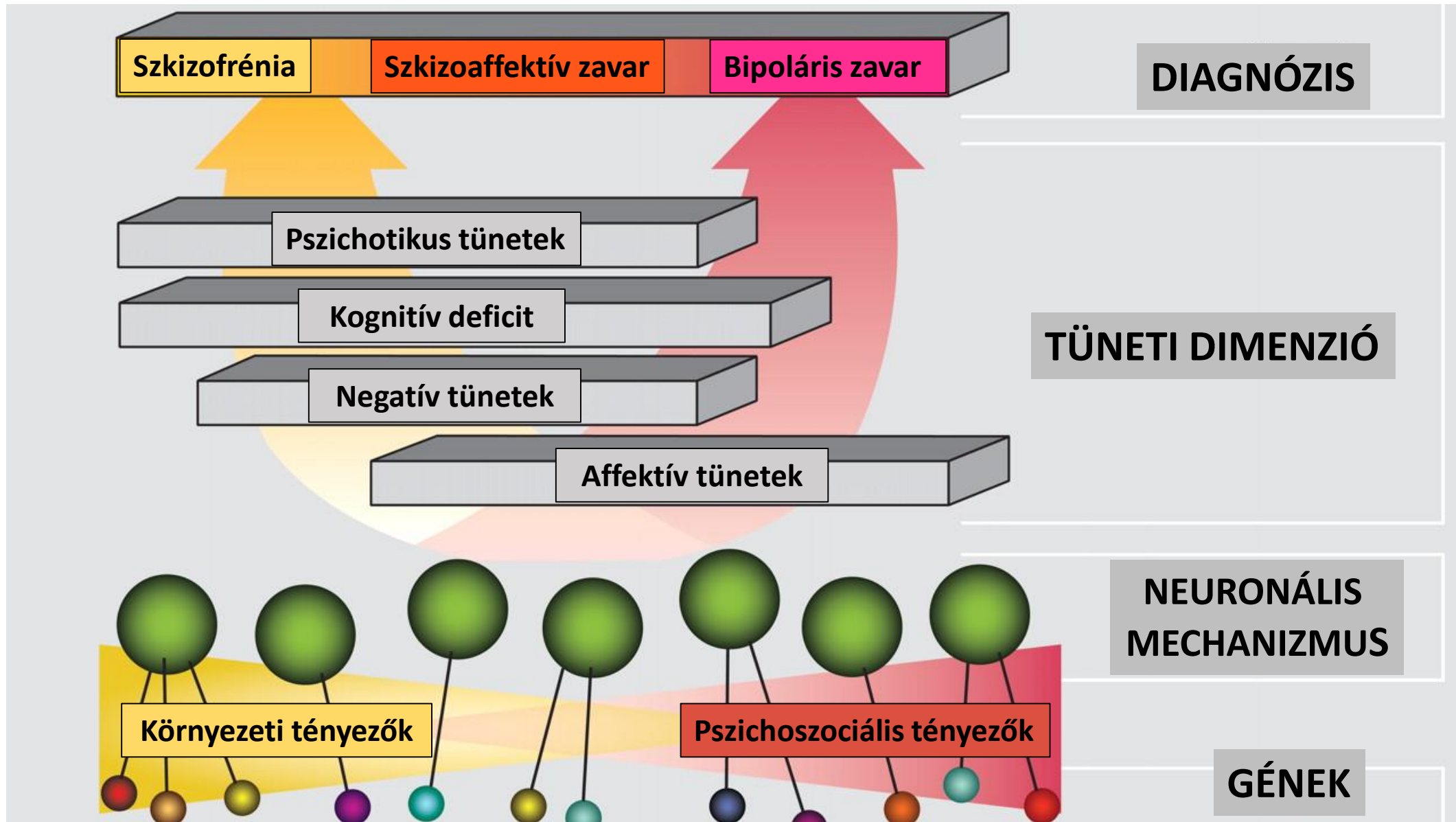
1. **Generalizált faktor (g)**
2. **Internalizáció** (túlkontrollált: szorongásos zavarok, hangulatzavarok, evészavarok)
3. **Externalizáció** (alulkontrollált: droghasználat, antiszociális személyiség, mánia)
4. **Gondolkodászavar** (pszichózisok)
5. **Szomatoform zavarok**
6. **Antagonizmus** (paranoid, borderline)

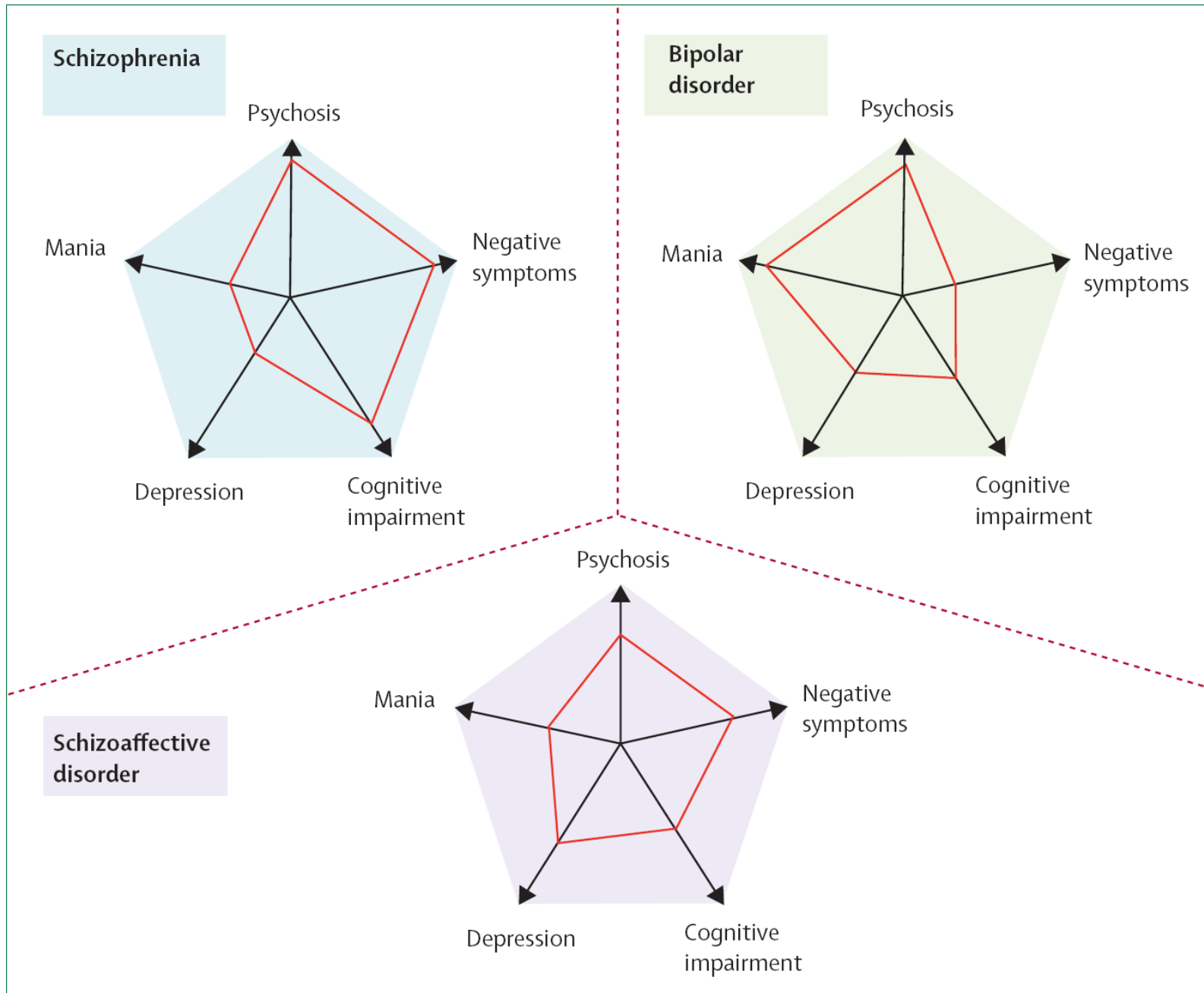
A DSM-tünetek kisvilág-hálózat szerinti szerveződése

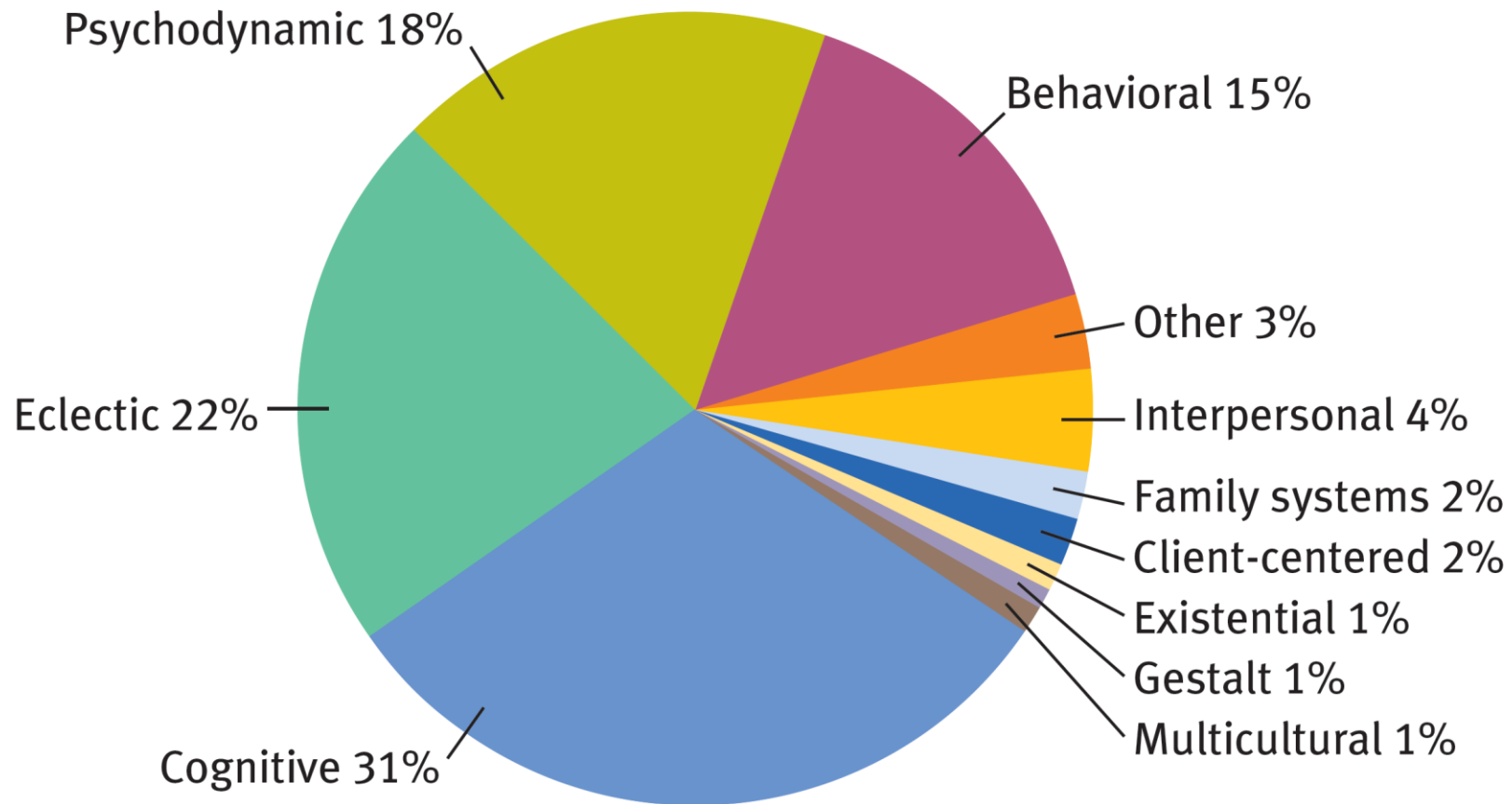
- A DSM-IV tünetek 50%-a kapcsolatban áll egymással
- A tünetek kisvilág clustereket alkotnak rövid élekkel összekötve
- A clusterek közötti távolság összefügg a klinikai komorbiditással

A kategorikus (diagnózisalapú) és a dimenzionális modellek szintézise

A klinikai pszichológusok elméleti orientációja

Egy tudományos igényű osztályozás: fenomenológiai leírás helyett neurokognitív mechanizmusok, agyi hálózatok és molekuláris korrelátumok

Thomas Insel

(National Institute of
Mental Health volt igazgatója):

**2014-től csak a klinikai tüneteken alapuló
kutatásokat nem finanszírozzák**

- A. Negatív és pozitív affektív rendszerek**
(kondicionálás, megerősítés, félelemreakció)

- B. Kognitív rendszerek**
(percepció, deklaratív memória, figyelem)

- C. Társas folyamatok (szociális kogníció)**
(kommunikáció, kötődés, szelf-reprezentáció)

- D. Arousal/moduláció**
(cirkadián ritmus, vigilitás, homeosztázis)

Következtetések

- Mentális zavarok fogalmának és osztályozásának belső logikája: a sumérek keltúrától a DSM-5-ig
- Mérföldkövek: Pinel, Kraepelin, Bleuler és Freud
- Klasszikus kulcsfogalmak: pszichózis, neurózis, organicitás, funkcionális
- A DSM-rendszer: operacionális, szakértői konszenzuson alapuló, leíró, ateoretikus
- A DSM-rendszeren túl: dimenzionalitás (g), pszichopatológiai kisvilág-hálózatok, neurokognitív osztályozás (RDoC)